

УДК 286

**Н. Ю. Краснянська,**  
аспірантка Запорізького національного університету

## **СОЮЗ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ: РАДЯНСЬКА УНІФІКАЦІЯ ЧИ БАГАТОРІЧНІ ПРАГНЕННЯ ВІРУЮЧИХ?**

*У статті розкриваються питання післявоєнного розвитку протестантизму на Україні. Аналізуються процеси створення Союзу Євангельських християн-баптистів та протиріччя, які ним були породжені; їх наслідки на сьогодні.*

**Ключові слова:** громада, протестантизм, баптисти, н'ятидесятники, державна політика, протидія, Союз Євангельських християн-баптистів.

**Союз евангельских христиан-баптистов: советская унификация или многолетние стремления верующих?**

*В статье раскрываются вопросы послевоенного развития протестантизма на Украине. Анализируются процессы создания Союза Евангельских христиан-баптистов и противоречия, которые им были порождены; их последствия на сегодня.*

**Ключевые слова:** общество, протестантизм, баптисты, нятидесятники, государственная политика, противодействие, Союз Евангельских христиан-баптистов.

**Union of evangelic Christians Baptists: soviet standardization or long-term aspirations of believers?**

*In the article the questions of post-war development of Protestant churches open up on Ukraine. The processes of creation of Union of the Evangelic Christians Baptists and contradictions which were descendant them are analyzed; their consequences for today.*

**Keywords:** society, Protestant churches, Baptists, Charismatic churches, public policy, counteraction, Union of the Evangelic Christians Baptists.

Україна – багатоконфесійна держава. На її теренах діє зараз майже 22 тис. тільки офіційно зареєстрованих релігійних громад, понад 80 конфесій, течій і напрямів. За відсутності загальноприйнятої ідеології, український народ сам шукає духовно-ідеологічні засади власного життя, які для багатьох громадян втілені у релігії. Союз ЄХБ був та залишається дуже чисельною та впливовою конфесією. Багато віруючих та

невіруючих людей цікавляться цією церквою. Тому важливо досягнути її історію, шлях діяльності, проблеми і, відповідно, перспективи.

Метою роботи є об’єктивна оцінка та висвітлення подій, що вплинули на процес створення Союзу ЄХБ у 40-х – 50-х рр. ХХ ст., причини та наслідки його появи, діяльність громад у його межах та поза ними.

Питання організаційних форм, динаміки розвитку та взаємовідносин між протестантськими конфесіями у 40–60-х рр. ХХ ст. в історіографії тривалий час не вивчались. Звичайно, що багато радянських та сучасних вчених досліджували історію протестантизму, становище релігійних організацій. Це, зокрема, праці: В.І. Гараджі, А.А. Чанишева, Л.В. Митрохіна, Ю.А. Розенбаума, Е.Ю. Зубкової та інших радянських дослідників. Вони не зраджували традиційній ідеології та всі аспекти релігійного життя висвітлювали з позиції атеїзму, продовження боротьби з релігійними “пережитками”.

В умовах суверенної України значно покращились та урізноманітнилися дослідження на релігієзнавчу тематику. У роботах А.М. Колодного, В.І. Любашенко[1] порушено низку питань конфесійного розвитку релігійних спільнот у радянські часи, й зокрема у 40–60-х рр. ХХ ст. Розглядаються організаційні аспекти створення Союзу євангельських християн-баптистів, гострі питання державно-церковних взаємовідносин у працях В.Є. Єленського, В.І. Барана.

Джерельною базою статті є матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління, Центрального державного архіву громадських об’єднань, зокрема, матеріали фондів Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по УРСР (ЦДАВО України), ЦК Компартії України (ЦДАГО України). Матеріали вказаних фондів з достатньою повнотою дозволяють проаналізувати процес створення та діяльності Союзу ЄХБ у 40-х– 50-х рр. ХХ ст.

Зараз існує дві точки зору щодо проблеми об’єднання протестантських громад у Союз ЄХБ. Деякі вважають, що цей процес повністю ініційованим владою та антирелігійним за своєю суттю. Багато громад примусово були включені до Союзу, їх пресвітери потрапили у місця позбавлення волі. Також проти злиття різних протестантських громад виступили “старі” служителі кільту.

Деякі віруючі з радістю сприйняли новину про створення Союзу. Нарешті збулася мрія прихильників єднання баптистів та євангельських християн. У 1944 р. їхні союзи об’єдналися. В 1945 р. відновлено назву євангельські християни-баптисти (ЄХБ), прийняту ще в 1905 р.; створено Союз євангельських християн-баптистів. У 1945 р. до нього ввійшло ряд громад християн віри євангельської (ХВЄ), тобто п’ятдесятників. На початку 60-х років до Союзу євангельських християн-баптистів ввійшли меноніти. Для керівництва церквою утворено Всесоюзну раду євангельських християн-баптистів [1].

Догматика баптизму стоїть на основних протестантських віросповідних і культурних принципах: одна віра, одна Біблія, загальне священство. Дотримуючись традиційного християнського погляду на Бога, баптисти вважають еретичними антитринітарні елементи вчення (передусім в інтерпретації Трійці) та культу, що їх у XIX–XX ст. продовжують сповідувати деякі протестантські відгалуження. Це становить суттєву перешкоду для об'єднання сучасних пізньопротестантських течій.

Прихильники баптизму заперечують рятівну місію церкви, роль духовенства як посередника між людиною і Богом, не визнають церковної атрибутики, інституту чернецтва, дотримуються двох християнських таїнств – хрещення та євхаристії, які тлумачать символічно, та обрядів ординації, шлюбу і похорону [2]. Баптисти визнають тільки свята, пов'язані з іменем Христа, а також мають свої, так би мовити, побутового характеру – День матері, День немовляти, День єдності, День жнив тощо. З перших днів виникнення баптизм виступав з вимогою релігійної свободи, віротерпимості, відокремлення церкви від держави [3].

Такі характеристики основних положень ідеології баптистів і відрізняють їх від інших, більш догматичних або харизматичних течій протестантизму, в тому числі від п'ятидесятництва.

П'ятидесятництво – одна з порівняно молодих, що динамічно розвивається, течій протестантизму, яка виникла в США на рубежі XIX–XX ст. Це найбільш типовий харизматичний напрям у сучасному християнстві, для якого головною є ідея безпосереднього інтуїтивного спілкування віруючих з Богом внаслідок хрещення Святим Духом, після чого вони одержують особливі духовні дари – харизми.

Засновується п'ятидесятницьке вчення на новозаповітному сюжеті про зішестя на апостолів-учнів Ісуса Христа Святого Духа. Зовнішньою ознакою хрещення Святим Духом віруючі визнають, як правило, глосолалію, тобто розмову з Богом незнайомою мовою. Характерною особливістю п'ятидесятництва, що приваблює більшість віруючих, є можливість спілкування з Богом саме з допомогою Святого Духа. Із самого початку в п'ятидесятництві не було строгої централізації, єдиних принципів віровчення, культу [4].

Після Другої світової війни керівники п'ятидесятників почали звертатися до органів влади з клопотанням дати їм можливість відновити свій союз і зареєструвати громади, але їм відмовили. Залишався останній шанс – піти на об'єднання з євангельськими християнами-баптистами.

Невдовзі, у 1945 р., керівники п'ятидесятників уклали так звану Серпневу угоду про об'єднання з євангельськими християнами-баптистами. В документі зазначалося, що за своєю догматикою і порядком богослужінь п'ятидесятники є “дуже спорідненою течією до євангельських християн і баптистів”. Внаслідок Серпневої угоди дві відомі протестантські течії злилися в єдиний союз. Цю угоду підписали пред-

ставники керівного центру п'ятдесятників А. Бідаш, Д. Пономарчук, І. Панько, С. Вашкевич і, звичайно, члени президії Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів (ВРЄХБ). На нараді вирішили ввести до складу ВРЄХБ Д. Пономарчука як представника п'ятдесятників. До ВРЄХБ приєдналося близько 400 п'ятдесятницьких громад, які налічували майже 25 тисяч членів. Серпнева угода 1945 р. передбачала відмову п'ятдесятників від глосолалії та від обряду омовіння ніг [5].

У 1947 р. до ВРЄХБ приєдналися і євангельські християни в душі апостолів. Частина п'ятдесятників, проте, не визнала угоди і не пішла на об'єднання.

Уповноважений у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по УРСР Назаренко І.Д. у 1951 р. у своєму звіті зазначав, що п'ятидесятники поводять себе замкнено, притримуються конспірації, майже не розмовляють з незнайомцями [6].

Дійсно, більша частина представників цієї конфесії приєдналась до ЄХБ – на 1950 р. це 366 громад з загальною чисельністю віруючих – 18078. Вони лояльно віднеслись до союзу, але виникло пізніше дуже багато непорозумінь, що призвело до розпаду Союзу ЄХБ наприкінці 70-х рр.

Таким чином, п'ятидесятницькі громади об'єднували велику кількість віруючих, мали значний вплив на Союз ЄХБ. У нашій країні вони почали свою історію саме на Півдні, мали тут значний вплив та певну структуру. Але через антирелігійну політику громади п'ятидесятників втратили свою особливість у практиці та богослужінні, тому що, злившись з баптистами, мали повністю їх копіювати. Ті громади, які не визнали об'єднання мали діяти законспіровано та нелегально, піддаючись постійним переслідуванням з боку влади.

Практично всі входження до складу Союзу ЄХБ були вимушеними та ініційованими з боку влади, яка перешкоджала діяльності окремих незалежних союзів, намагаючись утворити один підконтрольний орган. З іншого боку, незважаючи на всі документи, що встановлювали умови входження різних груп до Союзу ЄХБ, вони порушувались [4, арк. 128–149].

У червні 1947 р. Уповноважений ВРЄХБ по Україні Міцкевич А.М. перебував з офіційним візитом на Півдні України. Він був у Одеській області з метою аналізу та розв'язання питання об'єднання баптистів та п'ятидесятників у єдиний Союз. У своєму звіті Міцкевич зазначає, що по області є 38 громад офіційно зареєстрованих баптистів, зареєстрованих самостійних п'ятидесятників – 13, і тих, що ввійшли в Союз – 2 [8, арк. 21]. Він повідомляє наступний інцидент. Пресвітер по Одеській області Крапивницький В.І. був баптистом і не допускав порушень Серпневої угоди, постійно проводив “виховні” бесіди з п'ятидесятниками, які не визнавали угоди, але влились до баптистських громад.

Його помічниками було призначено двох п'ятидесятників – Коржука Г.І. та Новицького М.С., які були молодими палкими віруючими. Між цими трьома особами виник серйозний конфлікт. Коржук Г.І. та Новицький М.С. спочатку таємно, а потім відкрито підтримували п'ятидесятників у їх порушеннях, поширювали різні чулки та інтриги щодо старшого обласного пресвітера. Так, Уповноважений ВРСХБ Міцкевич А.Ш. сам був свідком, коли на служінні, де у громаді більшість були п'ятидесятники, був присутнім Коржук Г.І. і при ньому віруючі почали “омовіння” ніг, яке було заборонено статутом Союзу СХБ. Була проведена бесіда з порушниками, але через два дні така історія повторилась.

Коржук Г.І. та Новицький М.С. відкрито намагались позбавитись опіки старшого пресвітера Крапивницького В.І. та обійняти його посаду. Якби це трапилось, то громади п'ятидесятників продовжували виявляти догматичні та обрядові особливості своєї віри [7, арк. 3–28]. Але внаслідок клопотань більшості віруючих перед Уповноваженим старшим пресвітером по УРСР посаду старшого пресвітера Одеської області продовжував займати Крапивницький В.І.

Конфлікти виникали у Союзі СХБ на тільки між різними конфесіями. Влада прикладала не мало зусиль щоб посварити, роз'єднати Союз, щоб потім ліквідувати окремі громади.

У 1960 р. ВР СХБ видав “Нове положення ВР СХБ” та таємний документ – “Інструктивний лист старшим пресвітерам”, які мали серйозні розбіжності з принципами баптистської церкви. Деякі пресвітери: А. Прокоф'єв, Г. Крючков, Г. Вінс та інші, котрі одержали “Інструктивного листа”, сприйняли його, як віровідступництво ВР СХБ.

У травні 1960 р. вони об'єднались в Ініціативну групу. Вони закликали ВР СХБ до покаяння. Отримавши відмову, члени ініціативної групи розповсюдили секретний “Інструктивний лист” та “Нове положення” з роз'ясненням значення цих документів серед баптистських громад, як зареєстрованих, так і незареєстрованих. Наступним їх кроком стали намагання зібрати загальний з'їзд громад СХБ з усієї країни для переобрання ВР СХБ.

Проте, протягом 1960–1963 рр. було заарештовано близько 200 активних противників ВР СХБ. Але це мало протилежну дію. Баптисти масово переходили на бік ініціативної групи, яка 25 лютого 1962 р. перетворилася на Оргкомітет зі скликання Всесоюзного з'їзду. Щоб остаточно не втратити контроль над баптистами, Рада у Справах Релігійних Культів вдалася до скликання з'їзду ВР СХБ, на якому були представлені виключно громади, що підтримували ВР СХБ. На з'їзді було прийняте рішення відмінити “Нове положення” та “Інструктивний лист”, а замість них був прийнятий Статут ВР СХБ. Цей документ був м'якшим і менше суперечив євангельським принципам. На думку влади, він міг стати

компромісом між ВР СХБ і непокірними баптистськими громадами. Однак, Оргкомітет і його прибічники не визнали з'їзд легітимним. Після невдалої делегації до А. Мікояна – голови Президії ВР СРСР, Оргкомітет втратив надію на проведення демократичного з'їзду громад СХБ.

У вересні 1965 р. ці громади утворили окрему церкву, не підпорядковану ВР СХБ, з постійним керівним органом – Радою церков СХБ (РЦ СХБ). До неї увійшло 11 членів. Вже у травні 1966 р. керівники РЦ СХБ М. Хорєв, Г. Крючков та Г. Вінс були заарештовані. Вони були засуджені до трирічного табірною ув'язнення. З того часу не було жодного дня, коли б членам Ради церков не загрожував арешт.

Таким чином, конфесії, різні за своєю догматикою та розумінням деяких богословських питань, відрізнялись від баптистів, що вело до постійних проблем у місцевих громадах, чвар між пресвітерами окремих груп. Особливо багато проблем було в Україні з представниками християн віри євангельської, які продовжували практикувати в об'єднаних церквах глоссолалію (говоріння іншими мовами), омовіння ніг та пророцтва.

Створення Союзу СХБ, таким чином, відбувалося певною мірою на політичній основі, або інакше, за принципом благодійності. Це спричинило розкол у самому баптизмі, який завжди відрізнявся згуртованістю, мобільністю, гнучкою адаптацією до соціальних змін.

### **Список використаних джерел та літератури:**

1. Любашенко В.І. Історія протестантизму в Україні. – Львів : Просвіта, 1995. – 375 с.
2. История евангельских християн-баптистов в СССР. – М. : Издание Всесоюзного совета евангельских християн-баптистов, 1989. – С. 397–404.
3. ЦДАГО, Ф.1. Документи загального відділу (особливий сектор) ЦК Компартії України. – Оп.23. – Спр.1526.
4. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 421.
5. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953 / Зубкова Е.Ю – М. : РОССПСН, 1999, – 385 с.
6. Решетніков Ю., Санніков С. Огляд історії Євангельсько-баптистського братва в Україні. – Одеса : Богомислие, 2000. – 345 с.
7. ЦДАВО України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр. 30.